

Висновки і перспективи досліджень. Ефективність діяльності персоналу підприємства і пов'язана з нею успішна діяльність суб'єкта господарювання істотно залежить від мотиваційної складової, яка охоплює як стимулюючі дії держави, так і менеджмент персоналу.

Тому подальші дослідження в області мотивації управління розвитком людських ресурсів організації повинні бути направлені на більш диференційовану оцінку впливу соціальних, поведінкових і психологічних чинників на інноваційну поведінку менеджерів, а також розроблення ефективної мотивуючої системи та реалізації програм розвитку управління персоналом, що в сукупності сприятиме підвищенню інтересу до участі в інноваційній діяльності працівників підприємств.

Література

1. *Дафт Р. Л.* Менеджмент. — СПб.: Питер, 2000. — 480 с.
2. *Дряхлов Н., Куприянов Е.* Система мотивации персонала в Западной Европе и США // Проблемы теории и практики управления. — 2009. — № 2. — С. 83—88.
3. *Никифоренко В. Г.* Головні складові поведінки персоналу організації / Матеріали МНПК «Міжнародний бізнес та менеджмент: проблеми та перспективи в умовах глобалізації». — Економічна думка. — Тернопіль: ТНЕУ, 2008. — С. 336—340.
4. *Тимошенко И. И., Соснин А. С.* Мотивация личностей и человеческих ресурсов. — К.: Изд-во Европейского ун-та, 2002. — 576 —с.

Стаття надійшла до редакції 9.06.2010 р.

УДК338.31:631.145(477)

Ю. І. Коновалов, канд. екон. наук, доц.,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ВИМІРЮВАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена методам обчислення показника продуктивності праці в Україні на макрорівні. Порівняно різні підходи до розрахунків, наведено пропозиції для підвищення точності в умовах економічної кризи, та розрахунків показника сукупної трудомісткості на рівні окремих галузей.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Продуктивність праці, сукупна трудомісткість, еквівалент повної зайнятості, аналіз ефективності, переробні галузі.

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена методам расчета показателя производительности труда в Украине на макроуровне. Произведено сравнение разных подходов к расчетам, сделаны предложения для повышения точности в условиях экономического кризиса и расчета показателя совокупной трудоемкости на уровне отдельных отраслей

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Производительность труда, совокупная трудоемкость, эквивалент полной занятости, анализ эффективности, перерабатывающие отрасли.

ANNOTATION. The article is devoted to methods of computing labor productivity at macrolevel in Ukraine. The comparison of different approaches is made, as well as proposals concerning higher accuracy of the calculations. The method for calculating of aggregate amount of labor at sectoral level is considered.

KEY WORDS. Labor productivity, aggregate amount of labor, full-time equivalent, efficiency analysis, processing industry.

Актуальність теми визначається першочерговим значенням фактора продуктивності праці для подолання кризи в Україні та забезпечення стабільного економічного розвитку держави. Про увагу до методичних питань розрахунку даного показника на найвищому рівні свідчить затвердження Міністерством економіки України у 2008 р. «Тимчасових методичних рекомендацій розрахунку продуктивності праці в цілому в економіці та за видами економічної діяльності» [9]. З останніх робіт присвячених методиці розрахунку показників продуктивності праці на рівні національної економіки ти окремих галузей слід відзначити роботи А. Ревенка [7] та А.С. Пасєки [5].

У той же час, деякі підходи даних авторів можна вдосконалити, що, на нашу думку, збільшить точність розрахунків. Крім того, на рівні галузей та окремих підприємств доцільнішим вважаємо використовувати показник сукупної трудомісткості. Цим питанням присвячена дана робота.

При розрахунках (як рекомендовано і Міністерством економіки України [9]) ми використовуємо доступні дані системи національних рахунків (СНР), опубліковані в статистичних щорічниках України

Головними питаннями методології розрахунків суспільної продуктивності праці є принципи оцінки обсягів продукції (чисельник) та витрат праці (знаменник), як вірно стверджує А. Ревенко [7, с. 33]. За різних варіантів у чисельнику можна використовувати випуск товарів та послуг, валовий внутрішній продукт (ВВП) або чистий внутрішній продукт (ЧВП). На думку А. Ревенка,

ВВП є в сучасних умовах аналогом виробленого національного доходу радянських часів, що застосовувався у подібних розрахунках на макрорівні. Ми згодні з тим, що правильніше застосовувати в чисельнику показник ВВП ніж Випуск, оскільки ВВП виключає проміжне споживання і, таким чином, дозволяє уникнути повторного рахунку. ВВП в чисельнику застосовує А. Ревенко і згадані вище рекомендації Міністерства економіки України. В той же час, на нашу думку, ще точніші результати дасть застосування в чисельнику показника ЧВП (чистого внутрішнього продукту), який дорівнює ВВП, зменшеному на величину спожитого основного капіталу. Ця частка ВВП переноситься на нову продукцію і відноситься до проміжного споживання. Використання ЧВП замість ВВП не є методичною проблемою, бо величина споживання основного капіталу наводиться в СНР і вказана в таблиці «Рахунок виробництва України» Статистичного щорічника [8]. Можливо, А. Ревенко вважає, що використання у розрахунках ЧВП замість ВВП не впливає на динаміку показника продуктивності праці оскільки частка відрахувань на споживання основного капіталу є відносно постійною. «Частка цих відрахувань в Україні в останні роки складає у середньому 15 % ВВП» [7, с. 33]. Насправді ця частка досить суттєво і постійно зменшується. Якщо у 2003 р. вона становила 14,5 %, то у 2005 р. — 11,5 %, а у 2007 вже 10,1 % ВВП (тобто за п'ять років зменшилась майже на третину). Це свідчить про зростання у валовому внутрішньому продукті тої частки новоствореної доданої вартості, яка є результатом витрат живої праці. Це є наслідком недостатньої фондоозброєності, і відображає підвищення інтенсивності праці найманих працівників. Такий шлях підвищення продуктивності суспільної праці є ознакою екстенсивного розвитку економіки, не має значних резервів і не може вважатись перспективним.

У табл. 1 наведено результати розрахунків зростання показника продуктивності праці для національної економіки України за 5 років (з 2003 по 2007 рр.) у постійних цінах 2001 р. за різними варіантами обсягів продукції та витрат праці. Розрахунки виконані за даними Статистичного щорічника України за 2008 рік [8] та щорічника Праця України 2008 [6].

Таблиця 1

СУКУПНА ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ В УКРАЇНІ за 2003 та 2007 рр.

Варіант розрахунку	2003 р.		2007 р.	
	грн	%	грн	%
ВВП/чис. зайнятих	11 682	100	15 161	129,8
ВВП/чис. Зайнятих в еквіваленті повної зайнятості	21 137	100	28 218	133,5
ЧВП/чис. зайнятих	9983	100	13 624	136,4
ЧВП/чис. Зайнятих в еквіваленті повної зайнятості	18 063	100	25 357	140,4

Як видно з таблиці, динаміка показника продуктивності праці, обчисленого за ВВП і ЧВП, суттєво відрізняється вже навіть за п'ятирічний період (приріст відповідно 29,8 % та 36,4 %).

За аналогічною схемою можна розраховувати показники продуктивності праці і для видів економічної діяльності. СНР містить дані по валовій доданій вартості (ВДВ) що є аналогом ВВП на рівні окремих видів економічної діяльності. Аналогом величини споживання основного капіталу для видів економічної діяльності є витрати на амортизацію. Вони в СНР окремо не виділяються, але ми пропонуємо визначати її використавши співвідношення витрат на оплату праці та на амортизацію у структурі витрат з реалізованої продукції. Ці дані містяться в табл. 6.9 «Структура операційних витрат з реалізованої продукції (робіт, послуг) та операційні витрати на одиницю реалізованої продукції за видами економічної діяльності» Статистичного щорічника [8]. Віднявши витрату на амортизацію від величини ВДВ отримаємо ЧВП для окремих видів економічної діяльності.

Тепер розглянемо варіанти вираження витрат праці для визначення продуктивності праці (знаменник). Можливо виражати ці витрати у чисельності працюючих (чол.) або в одиницях робочого часу (людино-години, людино-дні). І на рівні національної економіки, і на рівні видів економічної діяльності частіше всього застосовується кількість зайнятих (такий варіант рекомендує Міністерство економіки України [9]). Важаємо, що більш об'єктивно витрати праці буде виражати чисельність працюючих в еквіваленті повної зайнятості і ми не згодні з твердженням А. Ревенка про те, що обчислення чисельності працюючих в еквіваленті повної зайнятості «...суттєво не впливатиме на динаміку продуктивності праці» [7, с. 33]. Як видно з табл. 1, різниця в динаміці показників продуктивності праці, обчислених двома цими способами, становить за 5 років 3,7 % для ВВП і 4 % для ЧВП. Ця розбіжність посилюється під час економічної кризи коли все

більша частка працюючих працює в умовах вимушеної неповної зайнятості. Чисельність працівників, що перебували у відпустках з ініціативи адміністрації у 2006 році, складала 137 тис. чол., а у 2008 р. уже 180 тис. У режимі скороченого робочого дня (тижня) у 2006 році працювали 620 тис. чол., а у 2008 р. уже 1206 тис. чол.

На нашу думку, співставляти обсяг продукції з відпрацьованим часом у людино-годинах має сенс при розрахунках на рівні окремих галузей або підприємств. У такому випадку дані первинного обліку відпрацьованого робочого часу будуть ближчі до реальних витрат живої праці ніж усереднений фонд робочого часу для національної економіки або видів економічної діяльності (такі розрахунки зробила А.С. Пасека [5]).

Висновками проведених досліджень є наступні.

Найточніше результати сукупної праці на рівні суспільства і видів економічної діяльності відображає обсяг валового внутрішнього продукту ВВП (ВДВ), зменшеного на величину спожитого основного капіталу (суму амортизації). Доцільно співставляти результати виробництва з чисельністю працюючих в еквіваленті повної зайнятості (особливо під час економічної кризи). Такий підхід суттєво позначається на абсолютних значеннях показників продуктивності і на їхній динаміці.

Продуктивність праці в розрахунку на людино-годину, або трудомісткість у людино-годинах є сенс розраховувати на рівні галузей або окремих підприємств оскільки дані оперативного обліку витрат робочого часу забезпечать достатню точність розрахунків.

Вважаємо за доцільне підкреслити важливість розрахунку й використання такого показника економічної діяльності галузей та окремих підприємств як сукупна трудомісткість продукції.

Показники рентабельності та прибутковості не можуть характеризувати ефективність діяльності підприємств, а тим більше цілих галузей з точки зору інтересів суспільства. «Тому загальносистемний критерій ефективності об'єктивно будується як відношення приросту макроекономічного результативного показника до приросту дійсних витрат суспільства, кількісною мірою яких є сукупні витрати живої та уречевленої праці» [1, с. 9].

Рівень та динаміка трудомісткості виробленої продукції дозволяють оцінювати ефективність використання трудових ресурсів. У той же час для всебічного аналізу ефективності недостатньо враховувати тільки витрати живої праці, оскільки їхнє зменшення може супроводжуватись перевитратами матеріальних ресурсів (уречевленої праці). Узагальнюючим показником, що характеризує рівень продуктивності суспільної праці є сукупна

трудомісткість продукції (в практиці він отримав найменше застосування). Цей показник відображає в одиницях робочого часу витрати живої та уречевленої праці на всіх стадіях виробництва. Його можна використовувати в наступних цілях:

- визначення та аналіз рівня та динаміки ефективності праці;
- аналіз ефективності використання основних та оборотних фондів;
- визначення структури сукупного суспільного продукту, що характеризує частку перенесеної та створеної вартості;
- формуванні обґрунтованих цін на продукцію та забезпечення еквівалентного обміну між галузями.

Розрахунок сукупних витрат праці на продукцію переробки сільськогосподарської сировини став можливий завдяки зусиллям багатьох учених-економістів, які розробили методику визначення сукупних витрат праці в робочому часі на виробництво продукції сільського господарства [3]. Поява цієї методики створила передумови для розрахунку сукупних витрат праці на продукцію переробних галузей, оскільки переважну частину (60—80 %) цих витрат становить минула праця, що уречевлена в сільськогосподарській сировині. Про можливість обчислення та використання цього показника можна ознайомитись окремо [2]. В рамках даної роботи хочемо зазначити, що нові можливості цього підходу з'явилися після затвердження Держкомстатом України у 2005 р. «Методичних рекомендацій щодо квартальних розрахунків валового внутрішнього продукту виробничим методом» [4]. Методика дає можливість оперативно розраховувати річні і квартальні показники валового внутрішнього продукту як для видів економічної діяльності, так і для окремих підприємств. Ці показники в свою чергу мають використовуватись для обчислення показників продуктивності праці та сукупної трудомісткості продукції як на галузевому рівні, так і на рівні підприємств.

Застосування згаданих рекомендацій для розрахунку сукупної трудомісткості продукції є, на наш погляд, перспективним напрямом подальших досліджень по темі сукупної трудомісткості. Важливе значення для підвищення точності розрахунків має також практичне вирішення питання редукції праці, тобто врахування складності (кваліфікованості) витраченої живої праці адже робочий час усіх працівників вимірюється в «усереднених» людино-годинах. Це не дозволяє диференціювати витрати робочого часу, залежно від складності трудового процесу і витрат на підготовку кваліфікованої робочої сили. Наскільки нам відомо, такі дослідження в Україні в наш час не проводяться. Важливим напрямом подальших дослі-

джень з метою підвищення точності обчислення показників продуктивності праці, на нашу думку, є також перерахунок чисельності самостійно працюючих громадян в еквіваленті повної зайнятості. Офіційна статистика здійснює такий перерахунок лише для штатних працівників, у той час як чисельність самозайнятих в Україні постійно зростає. У 2007 р. вона становила третину всіх працюючих, а в умовах економічної кризи ця частка напевно зросла.

Література

1. *Гатаулин А. М.* О системном подходе к оценке экономической эффективности в АПК // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. — № 8. — 2006. — С. 8—11.
2. *Коновалов Ю. І.* Визначення та використання показника сукупної трудомісткості продукції // Формування ринкової економіки. Збірник наук. праць. Управління людськими ресурсами. — Т. 2. — К.: КНЕУ, 2007.
3. Методические рекомендации по определению совокупных затрат труда в условиях межхозяйственной кооперации и агропромышленной интеграции. — М.: НИЭСХ, 1978. — 131 с.
4. Методичні рекомендації щодо квартальних розрахунків валового внутрішнього продукту виробничим методом. — Держкомстат України. — К., 2005.
5. *Пасєка А. С.* Продуктивність праці на сучасному етапі: методика вимірювання та комплексна оцінка // Україна: аспекти праці. — № 5. — 2009. — С. 45—50.
6. Праця України 2008: Статистичний щорічник. — К.: Держкомстат України. — 313 с.
7. *Ревенко А.* Продуктивність праці в сучасних умовах // Україна: аспекти праці. — № 2. — 2008. — С. 32—37.
8. Статистичний щорічник України за 2008 рік. — К.: Консультант, 2009. — 566 с.
9. Тимчасові методичні рекомендації розрахунку продуктивності праці в цілому в економіці та за видами економічної діяльності. — Міністерство економіки України. — К., 2008.

Стаття надійшла до редакції 11.06.2010 р.

УДК 330: 316.442

М. А. Костенко, асистент,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»